مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021
۱۰۷-۱۲۰
تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۱۴ تاریخ پذیرش نهایی : ۱۴۰۰/۲/۱۶

ارائه‌ی الگوی شناخت مفهوم شهروندی مبتنی بر «دوگانه‌ی حق و مسؤولیت به‌مثابه مسأله شهروندی»

(مطالعه‌ی موردی: سیاست‌های فرهنگیِ کشور)

فاطمه براتلو: عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مرجان خودی: دانش‌آموخته دکتری مدیریت فرهنگی دانشگاه آزاد تهران جنوب

چکیده
این تحقیق با ماهیت اکتشافی-توصیفی به دنبال الگوی شناخت مفهوم شهروندی است. از روش آمیخته (کمی-کیفی) در جمع‌آوری داده و پردازش اطلاعات استفاده شده است. ابتدا با مطالعه ادبیات نظری موجود، الگوی مفهومی اولیه «شهروندی» استخراج شده، سپس بر اساس مضامین بدست آمده و با استفاده از روش تحلیل محتوا سیاست‌های فرهنگی کشور در اسنادی چون قانون اساسی، برنامه‌های اول تا ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا.، منشور حقوق شهروندی ... الگوی موجود شهروندی به دست آمده و جهت اطمینان از برازش الگو به تأیید نمونه سی نفره از نخبگان مراکز دانشگاهی که به‌صورت نمونه‌گیری غیراحتمالی و به شیوه‌ای هدفمند انتخاب شده بود رسید. از ابزار پرسشنامه در این مرحله استفاده شده است. از نرم‌افزار pls در این مرحله استفاده شده است.
الگوی شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی که در ۲ بُعد حقوق شهروندی و مسؤولیت‌های شهروندی و ۱۰ مؤلفه در ۵۵ شاخص بدست آمد این کاربُرد را دارد که مبنایی برای قضاوت درباره چگونگی وضعیت شهروندی در جامعه بر اساس نتایج توزیع فراوانیِ ابعادَ شهروندی قرارگیرد. بدیهی است هرگونه عدم توازن میان دو بُعد حق بودگی و مسئولیت بودگی شهروندی، آثار خود را به‌جای خواهد گذاشت. این ادعا به معنی عدم پذیرش درهم‌تنیدگی این دو بُعد نبوده بلکه صرفاً تفکیکی برای شناختِ بیشتر از وضعیتِ شهروندی در جامعه است.
مبتنی بر این مدل، یکی از مهمترین یافته‌ها این بود که نتایج توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در برنامه اول تا ششم توسعه حکایت از بالاتر بودن میزان فراوانی حقوق ۶۱/۳۶ درصد نسبت به بعد مسؤولیت‌های شهروندی با مقدار ۳۸/۶۴ درصد دارد. این بدان معناست که خطوط راهنمای کلی که بناست سکان‌دار تغییرات آتی در عرصه شهروندی و کنش شهروندان باشد، شهروندی را بیش از آن‌که یک تکلیف و مسؤولیت بداند، آن را یک حق می‌شمارد. بدین ترتیب از شهروندان به‌عنوان کنش گران مهم این حوزه سلب مسؤولیت شده و بیشتر دولت در جایگاه قیم مسؤول تأمین حقوق شهروندی است.
واژگان کلیدی: شهروندی- سیاست‌های فرهنگی- حقوق شهروندی- مسؤولیت‌های شهروندی

* نویسنده مسئول: f.baratlou@ihcs.ac.ir

Analysis of the concept of citizenship based on cultural policies

Abstract
This research with exploratory-descriptive nature seeks a model for understanding the concept of citizenship. The mixed (quantitative-qualitative) method has been used in data collection and information processing. First, by studying the existing theoretical literature, the basic conceptual model of "citizenship" is extracted, then based on the themes and using the method of content analysis of the country's cultural policies in documents such as the constitution, the first to sixth economic, social and cultural development programs. J.A.A., Charter of Citizenship Rights ... The existing model of citizenship was obtained and in order to ensure the fit of the model, it was approved by a sample of thirty elites of university centers who were selected by non-probability sampling and purposefully. A questionnaire was used at this stage. Pls software is used in this step.
The model of citizenship based on cultural policies, which was obtained in two dimensions of citizenship rights and citizenship responsibilities and 10 components in 55 indicators, is used as a basis for judging the state of citizenship in society based on the results of frequency distribution of citizenship dimensions. Obviously, any imbalance between the two dimensions of right and responsibility of citizenship will leave its mark. This claim does not mean not accepting the intertwining of these two dimensions, but merely a separation to know more about the status of citizenship in society.
Based on this model, one of the most important findings was that the results of frequency distribution of citizenship dimensions in the first to sixth development plans indicate a higher frequency of salaries of 61.36 percent compared to the dimension of citizenship responsibilities with 38.64 percent. This means that the general guidelines, which are at the helm of future changes in citizenship and citizenship, see citizenship as a right rather than a duty and responsibility. Thus, citizens as important actors in this field are deprived of responsibility and most of the government in the position of guardian is responsible for ensuring citizenship rights.
Keywords: Citizenship - Cultural policies - Citizenship rights - Citizenship responsibilities

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

بیان مسأله و اهمیت آن

طبق پیش‌بینی‌ها در سال ۲۰۳۰ حدود دوسوم جمعیت زمین در نواحی شهری سکونت خواهند داشت (کاستلز[1]، ۱۳۸۲، ۴۴)، اما شهروندی موضوعی فراتر از شهرنشینی است، انسان معاصر چه ساکن در روستا و چه مقیم شهر، شهروند است؛ اما شهروند به چه معناست؟ شهروند از نظر لغوی در فرهنگ‌های عمومی مثل فرهنگ معین، عمید و ... تعریف نشده اما در فرهنگ‌های دو زبانه مثل حییم و آریان پور، به معانی بومی، شهری، اهل شهر، تابع، رعیت، شهرنشینی آزاد از خدمت لشکری و شهربانی آورده شده است. همچنین، در فرهنگ معاصر فارسی به فارسی یک جلدی، شهروند کسی است که اهل یک شهر یا کشور به شمار می‌آید و از حقوق متعلق به آن برخورداراست. در فرهنگ علوم سیاسی، شهروند شخص برخوردار از حقوق مدنی یا امتیازات مندرج در قانون اساسی یک کشور است (حیّم، ۱۳۸۸؛ رضایی پور، ۱۳۸۵، ۹؛ آقا بخشی،۱۳۸۶).

«شهروندی» از مفاهیم درخور تأملی است که نه تنها از گذشته تاکنون مطرح بوده، بلکه در دوران معاصر نیز اهمیتی دوچندان یافته است. شاید به این دلیل که شهروندان در عمل متعلق به زمانه‌ای هستند که هویتِ اعضای آن در اجتماع سیاسی و دموکراتیک با حقوق و وظایف تعیین شده آنان در اجتماع معین شکل می‌گیرد (لیپست[2]، ۱۳۸۳، ۹۵). باید توجه داشت که در مفهوم شهروندی هم مجموعه‌ای از حقوق و وظایف و هم مسؤولیت‌ها و تعهداتِ فردی در نظر گرفته می‌شود (رضایی پور، ۱۳۸۷).

در ساحت مهندسیِ فرهنگ، اهمیت شهروندی افزون‌تر است به دو دلیل: درک کلیت تحول فرهنگ نمی‌تواند فارغ از شناخت مقوله «شهروندی» باشد؛ همچنین در مدیریت بر فرهنگ، طبیعی است که همه تلاش‌ها و فعالیت‌ها در ساحت تقنینی- اجرایی- نظارتی دایر برمدار شهروندی باشد. از این رو متون سیاستیِ کلان کشور که در قالب اسناد مصوبی چون متن قانون اساسی، برنامه‌های توسعه، سند شهروندی ... اهتمام بسیاری در امر شهروندی داشته و دارند.[3]

شناخت و ارائه الگوی شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی به‌ویژه در کشوری با تنوع قومی، زبانی و فرهنگی گوناگون، تمرکز حکومت بر امر شهروندی می‌تواند در برساخت هویتی شهروندان تأثیر آشکار و پنهان بسیاری داشته باشد. در این باره مطالعات از جمله سالیکی[4] (۲۰۰۷) در پژوهشی تحت عنوان «ساخت هویت و شهروند اروپایی از طریق سیاست‌گذاری فرهنگی» با بررسی تعدادی از سیاست‌گذاری فرهنگی اروپایی بر تلاش شان در ایجاد هویت مشترک اروپایی صحه گذارده‌اند. این همان سیاستی است که منبعث از تعلق فرهنگی بوده و بر میزان وفاداری به فرهنگ جامعه می‌افزاید.

سیاست در اینجا به‌صورت تدوین راه‌حل عملی برای حل مشکل خاص اجتماعی یا برای دستیابی به هدفی ویژه تعریف می‌شود (اشتریان، ۱۳۸۱)؛ و منظور از سیاست فرهنگی مجموعه سیاست‌های رسمی و مکتوب دولتی در حوزه فرهنگ است که به‌قصد ایجاد تغییر در فرهنگ و دستیابی به اهداف مطلوب تصویب و ابلاغ می‌شود (آزاد ارمکی، ۱۳۸۹).

اگر غایتِ حکومت‌مندی را تربیت شهروندانی مسئول بدانیم؛ نقش اسناد بالادستی که هدایت‌گر تربیت شهروندی نیز هست، بسیار برجسته و بارز خواهد بود. ایگرز و گرکز (۲۰۱۹) در پژوهشی تحت عنوان «مسئولیت‌پذیری شهروند فعال اجتماعی» به روشنی با استدلال از نقش اصلی دولت‌ها سخن می‌گویند و این‌که چگونه در مسئولیت‌پذیری فعالِ شهروند در اجتماع سیاسیِ معین می‌توان با شواهدی به تحلیل مقایسه‌ای عملکردِ دولت‌ها پرداخت. آن‌ها همچنین استدلال می‌کنند که اختلاف موجود در رویکرد دولت به دلیل تفاوت‌های موجود در رژیم‌های سیاسی حاکم موجب تغییر در نوع سیاست‌های مربوط به تربیت شهروندانِ

1.castells

2.lipset

۳ - چنان‌که تقی لو (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان «تنوع قومی، سیاست چندفرهنگی و الگوی شهروندی: بررسی موردی ایران معاصر» نشان داده‌اند از آنجایی که ملت‌سازی‌ها در نظم سیاسیِ مدرنِ قرن گذشته، با دو چالش عمده فرهنگی در جوامع جهان سومی و در حال توسعه مواجه بوده‌اند: چالش مذهب‌گرایی در برابر سکولارسازی اجتماع و سیاست و چالش هویت‌طلبی قومی و فرهنگی در مقابل پروژه همسان‌سازی فرهنگی و زبانی، از این‌رو در تاریخ معاصر جامعه ایرانی هم مانند اکثر جوامع غیرغربی تجربه مدرنیزاسیون برون‌زا و کارگزارانه از جانب دولت که به تقلید از الگوی غربی بوده، چالش‌ها و بحران‌هایی از مجرای دو مسأله مذکور را داشته است. در اینجا اتخاذ سیاستی نوین برای مدیریت راهبردی تنوع فرهنگی- قومی ضروری است؛ سیاستی که بر پایه آن، یکپارچگی و همبستگی ملی به شیوه‌ای درون‌جوش، ساختاری و پایدار، تأمین می‌کند. چنین رویکردی به‌جای طرد تنوع قومی-فرهنگی، بر پایه تحقق حقوق شهروندی و تعریف هویت ملی بر مبنای وحدت در عین کثرت، استوار است.

سه رویکرد شهروندی شامل لیبرال، جماعت‌گرایانه و شهروندی جمهوری‌خواه (مدنی) است. جماعت‌گرایان از مفهوم فرد «مستقل» و «متمرکز بر منافع خویش» که مورد توجه اندیشمندان لیبرال است انتقاد می‌کنند. تفکر جماعت‌گرایانه به شهروندی بر اساس هویت اجتماعی و نیز تعلق‌خاطر فرد به اجتماع، توجه دارد (اسمیت، ۱۹۹۸، ۱۱۷). بر مبنای این استدلال، فرد، تنها با تأمل در «خیرجمعی» می‌تواند از منافع و هویت خویش آگاه شده، آزادی خود را از طریق خدمات عمومی و برتری دادن خیر جمعی بر منافع فردی به دست آورد. جماعت‌گراها بر این باورند که گروه، عنصر اصلی در تعریف هویت است (آیزین و وود، ۱۹۹۹، ۲). ارسطو شهروندان را کسانی می‌دانست که قادر به فرمانرانی و فرمانبری هستند. روسو نیز این ایده را در مشارکت شهروند در فرایند قانون‌گذاری از طریق اراده عمومی می‌دید. به هر حال، مدل جمهوری‌خواهانه بر بعد عاملیت سیاسی تأکید می‌کند (لیدت، ۲۰۱۱).

4 .Tsaliki

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

فعـال اجتماعـی اسـت.
در ارائـه الگـوی شـناخت مفهومـی شـهروندی در ادبیـات موضـوع مبتنـی بـر دوگانـه حـق و مسـئولیت بدسـت آمـد. اتـکا بـر دوگانـه حـق و مسـئولیت بـا ایـن بـاور قابـل توجیـه اسـت کـه مـا در دوران معاصـر مفهـوم شـهروندی را – هـم در نظریـه و هـم در عمـل- بـا تغییـر موضـع از سـوی حقـوق بـه سـوی تکلیـف و پذیرنـده صفت‌هایـی از قبیـل فعـال، خـوب، حسـاس، مسـئول، آگاه و مشـارکت‌جو شـده و آرمانـی زنـده و ملمـوس می‌یابیـم؛ بنابرایـن مسـأله مندسـازیِ پدیـده شـهروندی در ایـران بـر اسـاس عـدم تـوازن میـان دوگانـه حـق و مسـئولیت شـهروندی پـی گرفتـه شـده اسـت. بدیهـی اسـت در جامعـه‌ای کـه شـهروندی را بیـش از حـق، نوعـی مسـئولیت می‌پنـدارد و برعکـس ... کردارهـا متفـاوت خواهـد بـود. پـس سـؤال اصلـی تحقیـق عبـارت اسـت از مـدل مفهـوم شـهروندی مبتنـی بـر **دوگانـه حـق و مسـئولیت در سیاسـت‌های** فرهنگـی چگونـه اسـت؟
پـس از شـناخت ابعـاد، مؤلفه‌هـا و شـاخص‌ها و مقایسـه ابعـاد و مؤلفه‌هـای مفهـوم شـهروندی مبتنـی بـر دوگانـه حـق و مسـئولیت در اسـناد سیاسـت فرهنگـی ماننـد برنامه‌هـای اول تـا ششـم توسـعه اقتصـادی، اجتماعـی و فرهنگـی کشـور و سیاسـت‌های کلـی آن و ... ابتـدا بـه بـرازش مـدل مفهومـی شـهروندی در ایـران پرداختـه شـد. درنهایـت بـر اسـاس میانگیـن بدسـت آمـده دربـاره میـزان حـق بودگـی یـا مسـئولیت بودگـی شـهروندی مبنایـی بـرای تحلیـل دربـاره معضـل شـهروندی در حـوزه عمومـی خواهـد بـود.

پیشینه

تحقیق‌هـای دیگـری نیـز بـا مضمـون مشـابه بـه انجـام رسـیده اسـت. در نمونـه‌ای بـه روایـت احمـدی طباطبایـی (۱۳۸۸) «حقـوق شـهروندی بـا تأکیـد بـر قانـون اساسـی جمهـوری اسـلامی ایـران» مـورد بحـث واقـع شـده. نویسـنده معتقـد اسـت، از انقـلاب مشـروطه در یکصـد سـال پیـش تاکنـون بخـش قابـل توجهـی از حقـوق و امتیـازات شـهروندان مشـخص و احصـا شـده، حتـی بـا وقـوع انقـلاب اسـلامی پس از هفـت دهـه از انقـلاب مشـروطیت، بـه شـکلی مبسـوط‌تری حقـوق و امتیـازات اتبـاع موردنظـر قـرار گرفتـه اسـت؛ امـا گویـی همچنـان «شـهروندی» در عمـل دچـار مشـکلاتی اسـت. در ایـن بـاره مقیمـی زنجانـی (۱۳۹۷) در پژوهشـی تحـت عنـوان «زایـش ایـده شـهروندی در ایـران معاصـر از منظـر فلسـفه سیاسـی» اشـاره بـه ایـن دارد کـه گویـی ایـن ایـده در محـل تولـد خـود دچـار مشـکل اسـت. از نـگاه او پیـروزی یـا شکسـت ایـن انـگاره را بایـد در پرتـوی پیـروزی یا شکسـت فکـر تجـدد در ایـران معاصـر در نظـر گرفـت. ایـن مسـأله از منظـر فلسـفه سیاسـی خـلأ اصـل «اِقنـاع» را در کنـار اصـل «زور» در مختصـات و مناسـبات سیاسـی و ناکامـی کوشـش بلاغـی روشـنفکران در ایجـاد نسـبتی قانع‌کننـده میـان ایـده حـق و ایـده قانـون دانسـت کـه موجـب شـده شـهروندی بـا توفیـق چندانـی همـراه نباشـد. برخـی نهادهـای آموزشـی را مظنـون می‌داننـد. چنان‌کـه فیضـی و همـکاران (۱۳۹۷) در پژوهـش خـود نشـان داده‌انـد نظـام آموزشـی و تربیتـیِ جامعـه نتوانسـته نظـم و انضبـاط اجتماعـی را در نهـاد جَامعـه تثبیـت نمایـد؛ و سـایر گمانه‌زنی‌هـا کـه نشـان می‌دهـد ایـن موضـوع همچنـان نیـاز بـه بحـث بیشـتری در جوامـع دانشـگاهی دارد.
شـناخت الگـوی شـهروندی مبتنـی بـر دوگانه حق و مسـئولیت بـه امـکان سیاسـت‌گذاری اصیـل و واقع‌گرایانـه‌ای را در راسـتای مشـیِ موجـودِ مهندسـی فرهنگـی در حـوزه حقـوق و تعهـد شـهروندی کمـک می‌نمایـد. یافته‌هـا می‌تواننـد در سـازمان‌های دولتـی و سـازمان‌ها مردم‌نهـادی همچـون شـورای عالـی انقـلاب فرهنگـی، وزارت فرهنـگ و ارشـاد اسـلامی، وزارت آموزش‌وپـرورش، سـازمان تبلیغـات اسـلامی، شـهرداری‌ها، صداوسـیما و غیـره کـه در حـوزه شـهروندی و سیاسـت فرهنگـی فعـال هسـتند کاربـرد مؤثـر داشـته باشـد.

ادبیات پژوهش

بـرای تحلیـل مفهـوم شـهروندی مبتنـی بـر سیاسـت فرهنگی بـه لحـاظ نظـری می‌تـوان از ترکیـب آراء تـی. ام. مارشـال[1] کـه صاحـب تعریفـی کلاسـیک از شـهروندی اجتماعـی اسـت بـا آراء ریمونـد ویلیامـز[2] کـه از «دموکراسـی فرهنگـی» سـخن می‌گویـد حـال آن‌کـه در چارچـوب حقوقـی نظریـه شـهروندی مارشـال غایـب اسـت، بهـره جُسـت. از نظـر مارشـال، تعلـق داشـتن بـه معنـای دسترسـی بـه حقـوق اسـت؛ امـا ویلیامـز دسترسـی بـه حقـوق فـرد را کافـی نمی‌دانـد بلکـه معتقـد اسـت مشـارکت فـرد و دسترسـی او بـه فرصت‌هایـی بـرای مشـارکت در تولیـد و شـکل دادن بـه معانـی در فرهنـگ عمومـی اسـت کـه فـرد را بـه جامعـه متصـل و متعلـق می‌سـازد. مفهـوم فراگیـری[3] از نظـر ویلیامـز تنهـا موضوعـی قانونـی، اقتصـادی و سیاسـی نیسـت بلکـه عمدتـاً دارای جوهـر و بعـد فرهنگـی اسـت. در نـگاه او همـگان در چارچـوب دموکراتیـک تـازه‌ای بایـد بتواننـد بـه نحـو مؤثـری مشـارکت داشـته باشـند (ویلیامـز ۱۹۶۲، ۱۳۴).
همچنیـن؛ مفهـوم لیبرالـی شـهروندی مارشـال بـر توسـعه نهـادی حقـوق شـهروندان تأکیـد می‌کنـد؛ امـا ویلیامـز معتقـد اسـت ایـده شـهروندی بایـد بـا تأکیـد بـر رویکـردی جمهوری‌خواهانـه[4] بـر افزایـش مشـارکت عامـه مـردم

1.T.M.Marshall
2..Williams
3.inclusively

٤. سـه رویکـرد شـهروندی شـامل لیبـرال، جماعت‌گرایانـه و شـهروندی جمهوری‌خـواه (مدنـی) اسـت. جماعت‌گرایـان از مفهـوم فـرد «مسـتقل» و «متمرکـز بـر منافـع خویـش» کـه مـورد توجـه اندیشـمندان لیبـرال اسـت انتقـاد می‌کننـد. تفکـر جماعت‌گرایانـه بـه شـهروندی براسـاس هویـت اجتماعـی و نیـز تعلق‌خاطـر فـرد بـه اجتمـاع، توجـه دارد (اسـمیت، ۱۹۹۸، ۱۱۷). بـر مبنـای ایـن اسـتدلال، فـرد، تنهـا بـا تأمـل در «خیرجمعـی» می‌توانـد از منافـع و هویـت

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

تکمیل شود. برای اینکه شهروندان به نحو مؤثر و جدی در مسائل و مصالح عمومی درگیر شوند نیازمند حفظ و تأمین نهادی حقوق آن‌ها و فرصت‌های مشارکت هستند. این امر مستلزم توسعه بیشتر حقوق اقتصادی، تثبیت یک نظام سیاسی دموکراتیک واقعی و در عین حال پذیرش تنوع و تکثر فرهنگی است. ویلیامز بر قابلیت‌های خلاق و یادگیری بالقوه عامه مردم تأکید دارد، جامعه‌ای که خلاقیت و قدرت یادگیری عامه مردم را فراهم سازد در مسیر تحقق حقوق فرهنگی مردم حرکت کرده است. ویلیامز استدلال می‌کند که: «شهروندی توانایی افراد را برای قضاوت در مورد زندگی خودشان تصدیق می‌کند و زندگی آن‌ها از پیش به‌وسیله‌ی نژاد، مذهب، طبقه، جنسیت یا صرفاً یک از هویت‌شان تعیین نمی‌شود. به این ترتیب شهروندی بیش از هر هویت دیگری قادر است به انگیزه سیاسی اساسی انسان‌ها که هگل «نیاز به رسمیت شناخته شدن» می‌نامد، ارضاء نماید» (فالکس[1] ۱۳۸۱:۱۳).

در سطح تحلیل فردی، افراد در یک وضع روزمرگی، غرق در لذتِ مصرفِ انبوهِ فرهنگ‌اند بی‌آنکه تأثیری بر بسط و توسعه فرهنگی جامعه داشته باشد. بحران مدیریت زباله، بحران در اجتماعات، رفتارهای نابخردانه در مکان‌های عمومی ... نشانه‌هایی برای تأمل در حیطه شهروندی است. مسئله شهروندی موضوع مطالعات و تحقیقات علمی دیگری هم بوده؛ برخی آن را ناشی از وجود ابهام در درک مفهوم شهروندی یا مسئله مربوط به تعریف حقوق شهروندی می‌دانند، یا عدم شکل‌گیری ایده شهروندی را دلیل آن برمی‌شمارند. گاه از عدم رعایت اصول شهروندی، گاه از عدم آگاهی نسبت به حقوق و مسئولیت‌های شهروندی و پایین بودن سطح اخلاق شهروندی سخن گفته می‌شود یا جزئی‌تر ابهام در مسئولیت‌های فرهنگی را دلیلی بر وجود مسئله و چالشی بنام شهروندی می‌دانند. بالا بودن سطح بی‌تفاوتی اجتماعی، فردگرایی خودمدارانه، عدم التزام مدنی و بسنده نمودن به مشارکت سیاسی حداقلی صرفاً به شکل رأی دادن... از دیگرِ دلایل برشمرده شده است (شیانی، ۱۳۸۲؛ یزدان‌پناه، ۱۳۸۶؛ یوسفی و عظیمی هاشمی، ۱۳۸۷؛ رفیعی، ۱۳۸۷؛ مشبکی و خادمی، ۱۳۸۷؛ غیاثوند،۱۳۹۰؛ محسنی‌تبریزی و صداقتی‌فرد،۱۳۹۰؛ موسوی، ۱۳۹۱؛ جلائی‌پور، ۱۳۹۲؛ شیانی و صدیقی، ۱۳۹۳؛ غفاری و حبیب‌پور گتابی، ۱۳۹۳؛ احمدی، ۱۳۹۷؛ مقیمی، ۱۳۹۷).

در اینجا برایِ مسأله‌مند نمودنِ شهروندی به این می‌پردازیم که با پدیداریِ مفهوم مدرن دولت سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و برنامه‌های مختلفی عهده‌دار شکل‌دهی به فرهنگ ایرانی و به‌ویژه عهده‌دار شکل‌دهی به شهروند ایرانی شده‌اند. با این حال نشانه‌هایی به‌خصوص در عرصه‌های رسمی و عمومی؛ بیانگر ضرورت بازنگری در معنا و مضمونِ مُستفاد در سیاست‌های فرهنگی به دلیل ناکارآمدی در شکل‌دهی به «هویت شهروندی» برای شهروندان ایرانی است. مفهوم شهروندی، به‌عنوان مفهومی که در پیوندهای موجود میان مؤلفه‌های مدنی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در هر دو بعد حقوق شهروندی و تعهد شهروندی قابل‌فهم است. سیاست‌ها و راهبردهای فرهنگی که در اسناد موجود چند سند قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، منشور حقوق شهروندی و برنامه‌های پنج ساله اول تا ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ... معنا و مضمونی از «شهروندی» را در دو بعد حقوق شهروندی و تعهد و وظایف شهروندی مورد تأکید قرار داده‌اند؛ در عمل سازه‌ای پیچیده را فراهم آورده‌اند که چگونگیِ آن تحت تأثیر ابعاد و مؤلفه‌های شهروندی به شرح شَکل ۱ است.

لازم به توضیح است حقوق شهروندی، حقوق و آزادی‌هایی است که دولت اجرای آن را طبق قوانین داخلی، برای اتباع خود تأمین و تضمین می‌کند... همچنین امتیازی است که انسان در زندگی اجتماعی دارد و قدرتی است که در یک رابطه حقوقی شکل گرفته است (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۴؛ صداقت، ۱۳۸۹: ۱۵)؛ ابعاد آن شامل حقوق مدنی که امکان تملک دارایی‌ها، التزام به قراردادها، آزادی‌های حزبی و آزادی فکر و اندیشه را فراهم می‌کند (انصاری، ۱۳۹۰: ۳۷؛ فتحی، ۱۳۹۱: ۱۷۲: ۵۳؛ جنتیلی[2]، ۲۰۰۷: ۸۳؛ عبدالهی، ۱۳۹۳: ۶۸؛ هان[3] و همکاران ۲۰۱۸)؛ حقوق اجتماعی که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌های آسیب‌پذیر را به‌منظور ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آن‌ها فراهم می‌آورد (فاورو، ۲۰۰۵: ۲۴۹؛ جنتیلی[4]، ۲۰۰۷: ۸۳؛ عبدالهی، ۱۳۹۳: ۶۸؛ توسلی، ۱۳۹۲: ۲۸؛ فتحی، ۱۳۹۱: ۱۷۲: ۵۳)؛ حقوق فرهنگی به معنای برخورداری و بهره‌مندی افراد گروه‌ها و اقشار مختلف از کالاهای فرهنگی که در قالب رسانه‌های مختلف نوشتاری، دیداری و شنیداری قابل تصور است (افروغ، ۱۳۷۹: ۶۴) و حقوق سیاسی که همان اختیاراتی است که قانون باید برای همه شهروندان تضمین کند. در

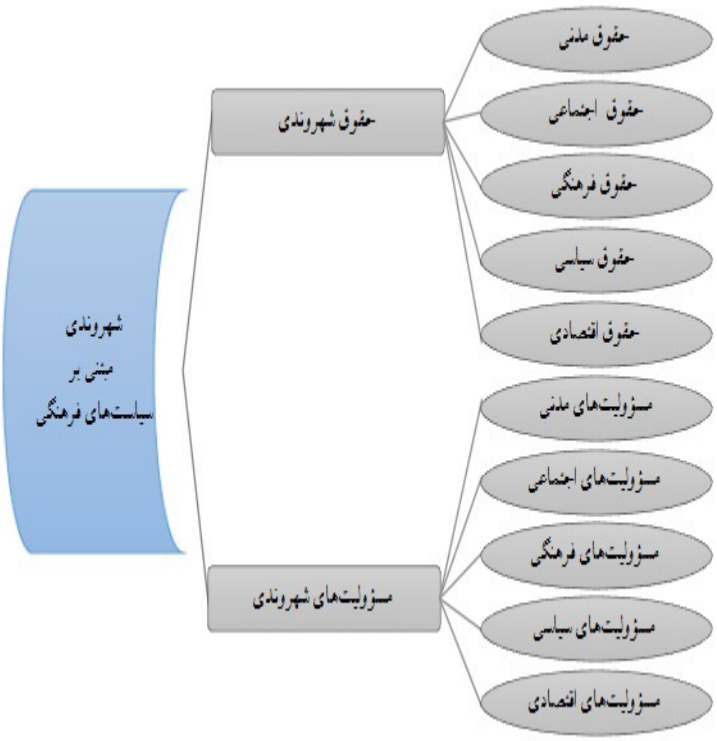
خویش آگاه شده، آزادی خود را از طریق خدمات عمومی و برتری دادن خیر جمعی بر منافع فردی به دست آورد. جماعت‌گراها بر این باورند که گروه، عنصر اصلی در تعریف هویت است (آیزین و وود، ۱۹۹۹، ۲). ارسطو شهروندان را کسانی می‌دانست که قادر به فرمانرانی و فرمانبری هستند. روسو نیز این ایده را در مشارکت شهروند در فرایند قانون‌گذاری از طریق اراده عمومی می‌دید. به هر حال، مدل جمهوری‌خواهانه بر بعد عاملیت سیاسی تأکید می‌کند (لیدت، ۲۰۱۱).

1. faulks

2.Gentilli
3. Hahn
4.Gentilli

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق (منبع: نگارندگان)

این جا شهروندان با مشارکت فعال در مدیریت امور جمعی، سرنوشت خود را تعیین کنند و حق حاکمیت و خودمختاری خود را اعمال می‌نمایند (انصاری، ۱۳۹۰: ۳۷؛ جنتیلی، ۲۰۰۷: ۸۳؛ عبدالهی، ۱۳۹۳: ۶۸؛ فتحی، ۱۳۹۱: ۱۷۲: ۵۳)؛ همچنین حقوق اقتصادی از منظر شاخص‌های آن همچون حق مالکیت خصوصی، حق برخورداری از امنیت حقوقی برای کسب ثروت در چارچوب قانون و حقوق مربوط به اموال شخصی تعریف شده است (بیرانوند، ۱۳۹۸).

همچنین مسؤولیت‌های شهروندی به‌عنوان یک جز از دوگانه حقوق و مسؤولیت شهروندی دربردارنده وظایف، تکالیف، تعهدات و مسؤولیت‌های شهروندی است (انصاری و دیگران، ۱۳۹۰: ۳۹) شامل مسؤولیت‌های مدنی در معنای وسیع و مسؤولیت‌های ناشی از نقض قرارداد و مسؤولیت‌های غیر قراردادی (ره پیک،۱۳۸۸: ۲۲)؛ مسئولیت اجتماعی که به پایگاه اجتماعی فرد و مجموعه‌ای از روابط و پیوندهای میان افراد که روزانه با توجه به نقش‌های خود با دیگری در کنش متقابل هستند، مربوط می‌شود و مسؤولیت‌های فرهنگی که بیانگر صورت‌های نمادین ارتباطات و تعاملات اجتماعی است (عسکریان، ۱۳۶:۱۳۸۵-۱۳۷.؛ مسؤولیت‌های سیاسی که تنظیم‌کننده‌ی مناسبات اجتماعی بر اساس قدرت مشروع است؛ و مسؤولیت‌های اقتصادی به‌عنوان یک نهاد اقتصادی- اجتماعی که دربرگیرنده سه حوزه کلی تولید، توزیع و مصرف کالاست (طالبی،۱۳۹۰). تفاوت‌ها به‌ویژه در نوع نگاه جامعه به تلقی از شهروندی به‌مثابه حق یا مسئولیت می‌تواند منجر به دو نوع فرهنگ شهروندی در جامعه باشد؛ فرهنگی که مطالبه گر حق شهروندی است در کنار یا حتی در مقابل فرهنگی که مطالبه‌اش در جهان زیست مشترک اجتماعی بر این مبنا رقم می‌خورد که شهروندی بیش از حق، بیان‌کننده مسئولیت است.

در پایان لازم به توضیح است، بنیان‌های نظری شهروندی ناظر و متکی بر چند واقعیت است که می‌توان آن‌ها را مفروضات این تحقیق دانست: ۱- شهروندی یک «سازه اجتماعی» است، درنتیجه تابعی از بستر اجتماعی و زمینه فرهنگی در هر جامعه معین است. ۲- شهروندی مفهومی پویاست. از این رو، با توجه به تحولات تکنولوژیک، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، معنا و مفهوم شهروندی نیز دگرگون می‌شود. ۳- شهروندی اگرچه مفهومی است اساساً حقوقی و معطوف به حقوق و وظایف شهروندان در رابطه میان نظام سیاسی و شهروند، اما از ابعاد فرهنگی فراسوی این رابطه‌های حقوقی نیز برخوردار است. ۴- شهروندی دارای «بنیان فرهنگی» است و با مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی مانند مساوات‌طلبی، آزادی، فردگرایی، مردم‌سالاری و مسؤولیت‌پذیری مدنی توسط نظام‌های معنابخش حمایت می‌شود. ۵- در کنار حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی، حقی نیز به نام حقوق فرهنگی وجود دارد. از این رو، شهروندی ناظر به تأمین حقوق فرهنگی شهروندان هم خواهد بود. ژانگ وانگ (۲۰۱۳) در پژوهشی تحت عنوان «به سمت شهروندی فرهنگی» علاوه بر حقوق مدنی، حقوق سیاسی و اجتماعی، بر «حقوق فرهنگی» نیز تأکید کرده است و بُعد فرهنگی مفهوم «شهروندی» را گسترش داده است. بدرستی افراد یا شهروندان علاوه بر نیازهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مجموعه‌ای از «نیازهای فرهنگی» نیز دارند. نیازهای مربوط به خلاقیت و خودشکوفایی و نیازهای فراغت و لذت از جمله این نیازهاست. مفاهیم شهروندی مدنی، سیاسی و اجتماعی نمی‌تواند تمام نیازهای فرهنگی افراد را پوشش دهد.

روش پژوهش

روش این تحقیق ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی است. در بخش کیفی تحقیق از تکنیک تحلیل محتوا

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

برای تحلیل متون قانون اساسی کشور، منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری و برنامه‌های اول تا ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا. استفاده شده است. برای این منظور، به روش تحلیل محتوای کیفی، ابتدا مؤلفه‌ها و شاخص‌های ابعاد حقوق شهروندی و مسؤولیت‌های شهروندی از ادبیات موجود در این حوزه به شرح جداول شماره ۱ و ۲ احصاء شده است. در بخش کمی جامعه آماری تحقیق شامل نخبگان مراکز دانشگاهی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است که به‌صورت نمونه‌گیری غیراحتمالی و به شیوه‌ای هدفمند تعداد ۳۰ نفر حجم نمونه انتخاب و سپس پرسشنامه تحقیق تکمیل شده است. درنهایت؛ از نرم‌افزار pls به‌منظور اندازه‌گیری مدل تحقیق و تجزیه‌وتحلیل داده‌ها استفاده شده است.

یافته‌ها

۱-احصاء مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی به شیوه تحلیل محتوای کیفی

جدول (۱): مؤلفه‌ها و شاخص‌های حقوق شهروندی

مؤلفه	شاخص‌ها	متون
حقوق مدنی	۱- حقوق اقلیت‌های دینی شناخته شده ۲- آزادی استفاده از زبان‌های محلی ۳- حقوق مساوی مردم در برابر قانون ۴- پاسداری از حریم و قداست خانواده ۵- حق شأن و ارزش‌های انسانی ۶- حق آزادی اندیشه و بیان ۷- حقوق زنان و کودکان	-قانون اساسی: اصول:۳،۳۲،۸،۲۵،۲۴،۲۳،۲۲،۲۱،۲۰،۱۹،۱۵،۱۳،۱۲،۱۰ ۴،۳۵،۳۶،۳۸،۳۹،۱۶۵،۱۶۷،۱۶۸،۱۷۱ -منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری: ماده ۷، ۸، ۹،۱۰، ۱۱، ۱۵،۱۶،۱۷،۱۸، ۲۵،۲۶، ۲۷، ۲۸،۲۹، ۳۶ و ۳۷ و ۳۸ و ۳۹ و ۴۰ و ۴۱ و ۴۲ -۵۶ و ۵۷ و ۵۸ و ۵۹ و ۶۰ و ۶۱ و ۶۲ و ۶۳ و ۶۴ و ۶۵ و ۶۶ و ۶۷ و ۱۲ و ۱۱۳ و ۱۱۴ و ۱۱۵ --برنامه ششم توسعه: ماده ۱۰۱ و ۱۰۳ --برنامه پنجم توسعه: ماده ۷۳ و ۴۳ --برنامه چهارم توسعه: ماده ۹۸ و ۹۷ و ۱۰۱ و ۱۱۹ و ۱۰۰ --برنامه سوم توسعه: ماده ۱۵۸ -سیاست‌های کلی برنامه اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم توسعه
حقوق اجتماعی	۱- رفاه و تأمین اجتماعی ۲- حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی ۳- حق توسعه انسانی و پیشرفت ۴- تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر ۵- حق اشتغال و کار شایسته ۶- حق آموزش‌وپرورش رایگان	-قانون اساسی: اصول ۳/ ۳۰ / ۴۳/ ۱۶/ ۴/ ۲۸/ ۲۹ -منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری: ماده ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۸۵ و ۸۶ و ۸۷ و ۸۸ و ۸۹ و ۹۰ و ۹۱ و ۹۲ و ۹۳ و ۹۴ و ۱۱۶ و ۱۱۷ و ۱۱۸ و ۱۱۹ و ۱۲۲۰ -برنامه ششم توسعه: ماده ۶ و ۲۴ و ۷۰ و ۷۲، ۷۷ و ۷۸ و ۷۹ و ۸۰ و ۸۱ و ۸۲ و ۸۳ و ۸۴ و ۱۰۳ و ۱۰۴ و ۱۰۵ و ۱۰۶ و ۱۰۷ و ۱۰۸ و ۱۰۹ و ۱۱۰ و ۱۱۱ و ۱۱۳ -برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۸ و ۱۹ و ۲۱ و ۲۴ و ۴۰ و ۲۴ و ۳۹ و ۳۲ و ۳۴ و ۳۶ و ۳۸ و ۷۱ و ۲۰۹ و ۲۳۱،۲۲۷،۲۰۵،۲۰۱ -برنامه چهارم توسعه: ماده ۵۰ و ۵۴ و ۵۲ و ۶۰ و ۵۵ و ۹۵ و ۱۰۱ و ۱۱۲ و ۳ و ۸۸ و ۹۵ و ۹۷ و ۵۲ و ۹۵ و ۱۳۵ -برنامه سوم توسعه: ماده ۳۶ و ۱۵۵ و ۱۶۷ -سیاست‌های کلی برنامه اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم توسعه
حقوق فرهنگی	۱- حق دسترسی و مشارکت در خدمات و کالاهای فرهنگی ۲- حق مالکیت مادی و معنوی آثار فرهنگی و هنری ۳- حق مشارکت در حفظ و ارتقاء هویت اسلامی - ایرانی ۴- حق مشارکت در گسترش کمی و کیفی فرهنگ عمومی ۵- حق مشارکت در توسعه و ترویج سبک زندگی اسلامی – ایرانی	-منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری: ماده ۹۵ و ۹۶ و ۹۷ و ۹۸ و ۹۹ و ۱۰۰ و ۱۰۱ و ۱۰۲ و ۱۰۳ - برنامه ششم توسعه: ماده ۶۴ و ۶۹ و ۹۲ و ۹۸ و ۹۹ و ۱۰۸ -برنامه پنجم توسعه: -ماده ۳ و ۱۱ و ۴۵ -برنامه چهارم توسعه: ماده ۹۷ و ۹۸ و ۱۰۶ و ۱۱۳ و ۱۰۹ و ۱۱۰ و ۱۱۴ و ۱۱۹ و ۱۳۰ - برنامه سوم توسعه: ماده ۱۶۰ -سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه
حقوق سیاسی	۱- حق مالکیت بر سرنوشت اجتماعی خویش ۲- حق عضویت در تشکل‌های مدنی، برگزاریِ تجمع‌ها و برپایی راهپیمایی ۳- حق تابعیت، اقامت و آزادی در ورود و خروج از کشور ۴- حق دسترسی به موقع به اطلاعاتِ صحیح و فعالیت در فضای مجازی ۵- برخورداری از احساس امنیت اجتماعی ۶- بهره‌مندی از اداره شایسته و حسن تدبیر امور کشور	-قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: ماده ۵۶ و ۲۶ و ۲۷ و ۳۳ و ۴۱ و ۴۲ و ۵۵ و ۶۴ و ۶۹ و ۷۹ و ۹۰ و ۱۷۳ -منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری: ماد ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۹ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۳ و ۲۴ و ۳۰ و ۳۱ و ۳۲ و ۳۳ و ۳۴ و ۳۵ و ۴۳ و ۴۴ و ۴۵ و ۴۶ و ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ و ۵۰ -برنامه چهارم توسعه: ماده ۱۰۰ و ۳۴ و ۱۳۵ -سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه
حقوق اقتصادی	۱- برخورداری از مسکن مناسب ۲- حمایت از کار به‌عنوان منشأ مالکیت ۳- حق مالکیت و مشروعیت مالکیت خصوصی ۴- حفظ و حمایت از حقوقِ مادی و معنویِ تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان ۵. برخورداری از یک نظامِ اقتصادیِ شفاف و رقابتی	-قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۳۱ و ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ و ۵۱ -منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری: ماده ۶۸ و ۶۹ و ۷۰ و ۷۲ و ۷۳ و ۷۴ و ۷۵ و ۷۶ -برنامه ششم توسعه: ماده ۱۰۵ - برنامه پنجم توسعه: ماده ۲۱۰ و ۷۸ -سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم، چهارم و پنجم و ششم توسعه

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

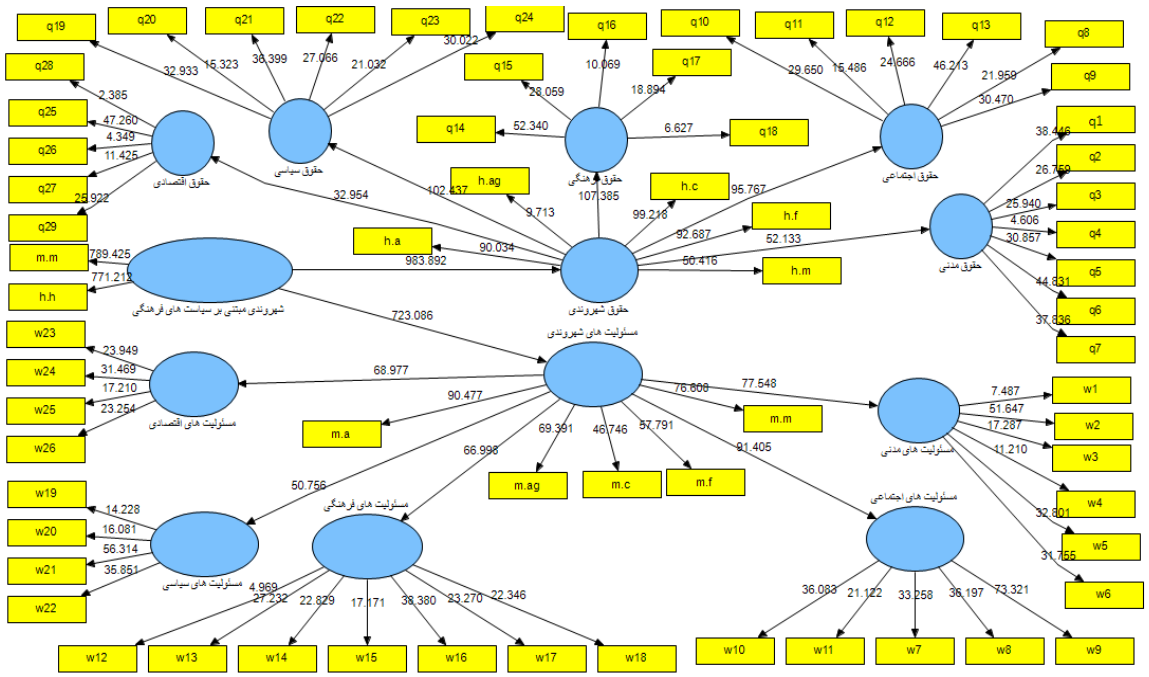
جدول (۲): مؤلفه‌ها و شاخص‌های مسؤولیت‌های شهروندی

مؤلفه	شاخص‌ها	منابع
مسؤولیت‌های مدنی	۱. حفاظت از محیط‌زیست ۲. جلوگیری از تخریب اموال و منافع عمومی ۳. رعایت کرامت، شأن و ارزش‌های انسانی شهروندان ۴. حفظ نظم و امنیت و قانونمندی در جامعه ۵. رعایت حقوق شهروندی اقلیت‌های دینی و قومی ۶. رعایت مقررات راهنمایی و رانندگی	-قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۱۴ و ۵ و ۴۳ و ۵۰ -برنامه ششم توسعه: ماده ۳۸ -برنامه پنجم توسعه: ماده ۸۸ و ۸۹ و ۱۹۲، -برنامه چهارم توسعه: ماده ۶ ۴ و ۱۳۵ و ۱۴۰ -برنامه سوم توسعه: ماده ۱۰۴ -برنامه دوم توسعه: ماده ۲
مسؤولیت‌های اجتماعی	۱. مشارکت در سازمان‌های مردم‌نهاد حامی توسعه پایدار ۲. مشارکت اجتماعی در امور عام‌المنفعه و خیریه ۳. حفظ و رعایت بهداشت و نظافت پیرامونی شهر خود ۴. مشارکت فعال زنان در عرصه‌های اجتماعی ۵. ازدواج و تشکیل خانواده	برنامه ششم توسعه: ماده ۶ برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۹۴ برنامه چهارم توسعه: ماده ۹۵ و ۹۷ و ۹۸ و ۱۱۰ -برنامه سوم توسعه: ماده ۷۱
مسؤولیت‌های فرهنگی	۱. ترویج و اجرای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر ۲. شناخت و آگاهی درباره میراث فرهنگی و تمدنی کشور ۳. تلاش در جهت حفظ هویت اسلامی- ایرانی ۴. تقویت باور و ترویج گفتمان امید در جامعه ۵. کوشش برای حفاظت آثار ملی و میراث فرهنگی کشور در حد توان و امکان ۶. تعامل و مشارکت در تولید و مصرف خدمات و کالاهای فرهنگی ۷. تلاش در جهت مشارکت در انجمن‌های علمی- فرهنگی جامعه	-قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۸ برنامه ششم توسعه: ماده ۶۴ برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۸ برنامه چهارم توسعه: ماده ۴۳ و ۴۸ و ۱۱۲ -برنامه سوم توسعه: ماده ۱۰۲ و ۱۴۳ و ۱۵۸ و ۱۶۲ و ۱۶۶ و ۱۶۷ -سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم، چهارم و پنجم و ششم توسعه
مسؤولیت‌های سیاسی	۱. مشارکت سیاسی در اداره امور عمومی کشور ۲. خدمت در ارتش یا پشتیبانی از خط مقدم جنگ/جهاد/ دفاع مقدس ۳. تعلق ملی داشتن ۴. آگاهی سیاسی و پیگیری اخبار و مسائل مربوط به جامعه	-قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۹ -برنامه ششم توسعه: ماده ۶۸ -برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۸ -برنامه چهارم توسعه: ماده ۱۰۶ -سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم، چهارم و پنجم و ششم توسعه
مسؤولیت‌های اقتصادی	۱. پرداخت مالیات ۲. کسب دانش و حمایت از کار و تلاش ایرانی ۳. منع اسراف و تبذیر و استفاده بهینه از کالاها و خدمات ۴. مشارکت و سهم آفرینی در تولید ملی به اندازه توان	-قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۴۶ و ۶ و ۴۳ و ۵۱ --برنامه ششم توسعه: ماده ۲۷ و ۶۴ --برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۶ و ۱۰۴ --برنامه چهارم توسعه: ماده ۳ و ۱۳۵ --برنامه سوم توسعه: ماده ۶۴ و ۱۰۰ -سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم، چهارم و پنجم و ششم توسعه

۲-آزمون برازش الگو

۲-۱- نتایج آزمون t مدل اندازه‌گیری

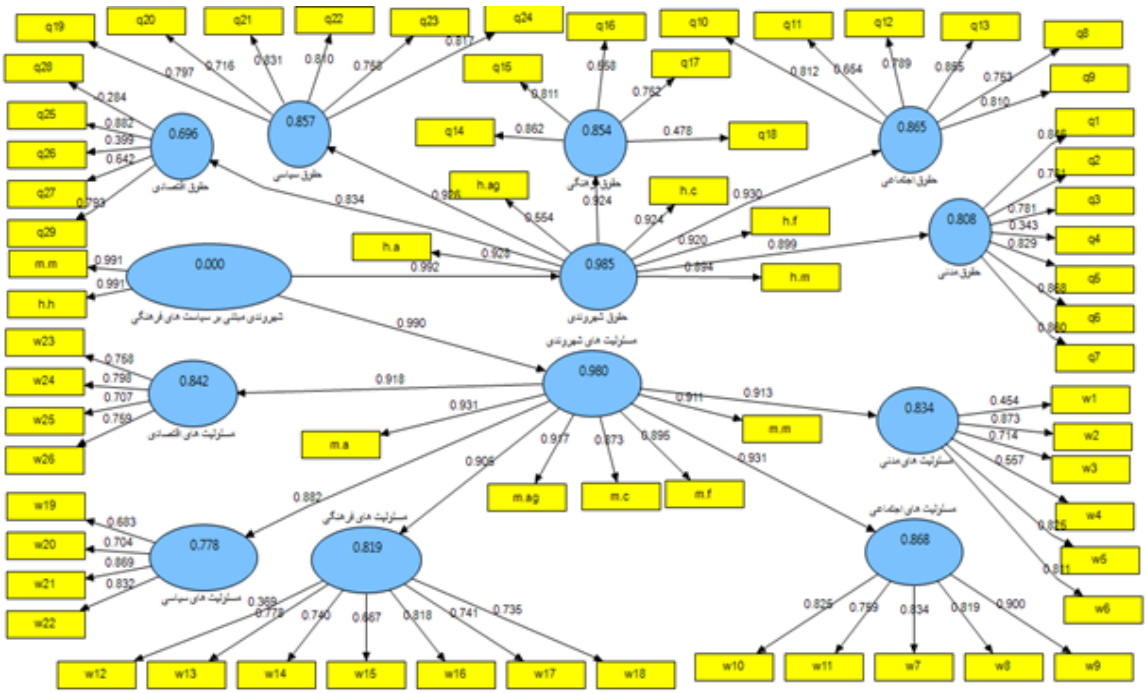
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

شکل (۱): آماره t برای معناداری بارهای عاملی

در شکل (۱) مقدار آماره t برای معناداری بارهای عاملی متغیرهای تحقیق ترسیم شده است از این رو؛ در صورتی که مقدار آماره t بالاتر از ۱/۹۶ باشد پس با احتمال ۰/۹۵ درصد مقادیر آزمون تی معنادار می‌باشد. همچنین؛ اگر مقدار t بالاتر از ۲/۸۵ باشد پس با احتمال ۰/۹۹ درصد مقادیر آزمون تی معنادار می‌باشد. از این رو؛ با توجه به اینکه مقدار آماره تی به دست آمده برای اکثریت بارهای عاملی بالاتر از ۲/۵۸ می‌باشد پس با احتمال ۰/۹۹ مقادیر آزمون تی اکثریت عامل‌ها معنادار می‌باشد. مقدار آماره t برای شاخص $q_{۲۸}$ ۲/۳۸۵ است؛ که این شاخص‌ها نیز در سطح ۹۵ درصد معنادار هست.

۲-۲- نتایج تحلیل عاملی مدل اندازه‌گیری

شکل (۲): آزمون تحلیل عاملی مدل اندازه‌گیری

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

در شکل (۲) مقدار بارهای عاملی متغیرهای تحقیق ترسیم شده است از این رو؛ نتایج تحلیل عاملی مدل اندازه‌گیری شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی به شرح جداول زیر است:

جدول (۳): نتایج آزمون تحلیل عاملی مرحله اول بعد حقوق شهروندی

ردیف	شاخص	تحلیل عاملی مرتبه اول	نتیجه آزمون
۱	حقوق اقلیت‌های دینی شناخته شده	۰/۸۴۶	قبول
۲	آزادی استفاده از زبان‌های محلی	۰/۷۸۱	قبول
۳	حقوق مساوی مردم در برابر قانون	۰/۷۸۱	قبول
۴	پاسداری از حریم و قداست خانواده	۰/۳۴۳	غیرقابل قبول
۵	حق شان و ارزش‌های انسانی	۰/۸۲۹	قبول
۶	حق آزادی اندیشه و بیان	۰/۸۶۸	قبول
۷	حقوق زنان و کودکان	۰/۸۶۰	قبول
۸	رفاه و تأمین اجتماعی	۰/۷۵۳	قبول
۹	حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی	۰/۸۱۰	قبول
۱۰	حق توسعه انسانی و پیشرفت	۰/۸۱۲	قبول
۱۱	تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر	۰/۶۵۴	قابل قبول
۱۲	حق اشتغال و کار شایسته	۰/۷۸۹	قبول
۱۳	حق آموزش‌وپرورش رایگان	۰/۸۵۵	قبول
۱۴	حق دسترسی و مشارکت در خدمات و کالاهای فرهنگی	۰/۸۶۲	قبول
۱۵	حق مالکیت مادی و معنوی آثار فرهنگی و هنری	۰/۸۱۱	قبول
۱۶	حق مشارکت در حفظ و ارتقاء هویت اسلامی - ایرانی	۰/۵۵۸	قابل قبول
۱۷	حق مشارکت در گسترش کمی و کیفی فرهنگ عمومی	۰/۷۵۲	قبول
۱۸	حق مشارکت در توسعه و ترویج سبک زندگی اسلامی – ایرانی	۰/۴۷۸	قابل قبول
۱۹	حق مالکیت بر سرنوشت اجتماعی خویش	۰/۷۹۷	قبول
۲۰	حق عضویت در تشکل‌های مدنی، برگزاری تجمع‌ها و برپایی راهپیمایی	۰/۷۱۶	قبول
۲۱	حق تابعیت، اقامت و آزادی در ورود و خروج از کشور	۰/۸۳۱	قبول
۲۲	حق دسترسی به موقع به اطلاعاتِ صحیح و فعالیت در فضای مجازی	۰/۸۱۰	قبول
۲۳	برخورداری از احساسِ امنیت اجتماعی	۰/۷۵۸	قبول
۲۴	بهره‌مندی از اداره شایسته و حسن تدبیر امور کشور	۰/۸۱۷	قبول
۲۵	برخورداری از مسکنِ مناسب	۰/۸۸۲	قبول
۲۶	حمایت از کار به‌عنوان منشأ مالکیت	۰/۳۹۹	غیرقابل قبول
۲۷	حق مالکیت و مشروعیتِ مالکیت خصوصی	۰/۶۴۲	قابل قبول
۲۸	حفظ و حمایت از حقوقِ مادی و معنوی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان	۰/۲۸۴	غیرقابل قبول
۲۹	برخورداری از یک نظامِ اقتصادیِ شفاف و رقابتی	۰/۷۹۳	قبول

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

جدول (۴): نتایج آزمون تحلیل عاملی مرحله اول بعد مسؤولیت‌های شهروندی

ردیف	شاخص	مقدار شاخص	نتیجه آزمون
۱	حفاظت از محیط‌زیست	۰/۴۵۴	قابل قبول
۲	جلوگیری از تخریب اموال و منافع عمومی	۰/۸۷۳	قبول
۳	رعایت کرامت، شأن و ارزش‌های انسانی شهروندان	۰/۷۱۴	قبول
۴	حفظ نظم و امنیت و قانونمندی در جامعه	۰/۵۵۷	قابل قبول
۵	رعایت حقوق شهروندی اقلیت‌های دینی و قومی	۰/۸۲۵	قبول
۶	رعایت مقررات راهنمایی و رانندگی	۰/۸۱۱	قبول
۷	مشارکت در سازمان‌های مردم‌نهاد حامی توسعه پایدار	۰/۸۳۴	قبول
۸	مشارکت اجتماعی در امور عام‌المنفعه و خیریه	۰/۸۱۹	قبول
۹	حفظ و رعایت بهداشت و نظافت پیرامونی شهر خود	۰/۹۰۰	قبول
۱۰	مشارکت فعال زنان در عرصه‌های اجتماعی	۰/۸۲۵	قبول
۱۱	ازدواج و تشکیل خانواده	۰/۷۵۹	قبول
۱۲	ترویج و اجرای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر	۰/۳۶۹	غیرقابل قبول
۱۳	شناخت و آگاهی درباره میراث فرهنگی و تمدنی کشور	۰/۷۷۸	قبول
۱۴	تلاش در جهت حفظ هویت اسلامی- ایرانی	۰/۷۴۰	قبول
۱۵	تقویت باور و ترویج گفتمان امید در جامعه	۰/۶۶۷	قابل قبول
۱۶	کوشش برای حفاظت آثار ملی و میراث فرهنگی کشور در حد توان و امکان	۰/۸۱۸	قبول
۱۷	تعامل و مشارکت در تولید و مصرف خدمات و کالاهای فرهنگی	۰/۷۴۱	قبول
۱۸	تلاش در جهت مشارکت در انجمن‌های علمی- فرهنگی جامعه	۰/۷۳۵	قبول
۱۹	مشارکت سیاسی در اداره امور عمومی کشور	۰/۶۸۳	قابل قبول
۲۰	خدمت در ارتش یا پشتیبانی از خط مقدم جنگ/جهاد/دفاع مقدس	۰/۷۰۴	قبول
۲۱	تعلق ملی داشتن	۰/۸۶۹	قبول
۲۲	آگاهی سیاسی و پیگیری اخبار و مسائل مربوط به جامعه	۰/۸۳۲	قبول
۲۳	پرداخت مالیات	۰/۷۵۸	قبول
۲۴	کسب دانش و حمایت از کار و تلاش ایرانی	۰/۷۹۸	قبول
۲۵	منع اسراف و تبذیر و استفاده بهینه از کالاها و خدمات	۰/۷۰۷	قبول
۲۶	مشارکت و سهم آفرینی در تولید ملی به اندازه توان	۰/۷۵۹	قبول

جدول (۵): نتایج آزمون تحلیل عاملی مرتبه دوم

ردیف	شاخص	مقدار تحلیل عاملی مرتبه دوم	نتیجه آزمون
۱	حقوق مدنی	۰/۸۹۴	قبول
۲	حقوق اجتماعی	۰/۹۲۸	قبول
۳	حقوق فرهنگی	۰/۹۲۰	قبول
۴	حقوق سیاسی	۰/۹۲۴	قبول
۵	حقوق اقتصادی	۰/۵۵۴	قابل قبول
۶	مسؤولیت‌های مدنی	۰/۹۱۱	قبول
۷	مسؤولیت‌های اجتماعی	۰/۹۳۱	قبول
۸	مسؤولیت‌های فرهنگی	۰/۸۹۵	قبول
۹	مسؤولیت‌های سیاسی	۰/۸۷۳	قبول
۱۰	مسؤولیت‌های اقتصادی	۰/۹۱۷	قبول

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

جدول (۶) نتایج آزمون تحلیل عاملی مرتبه سوم

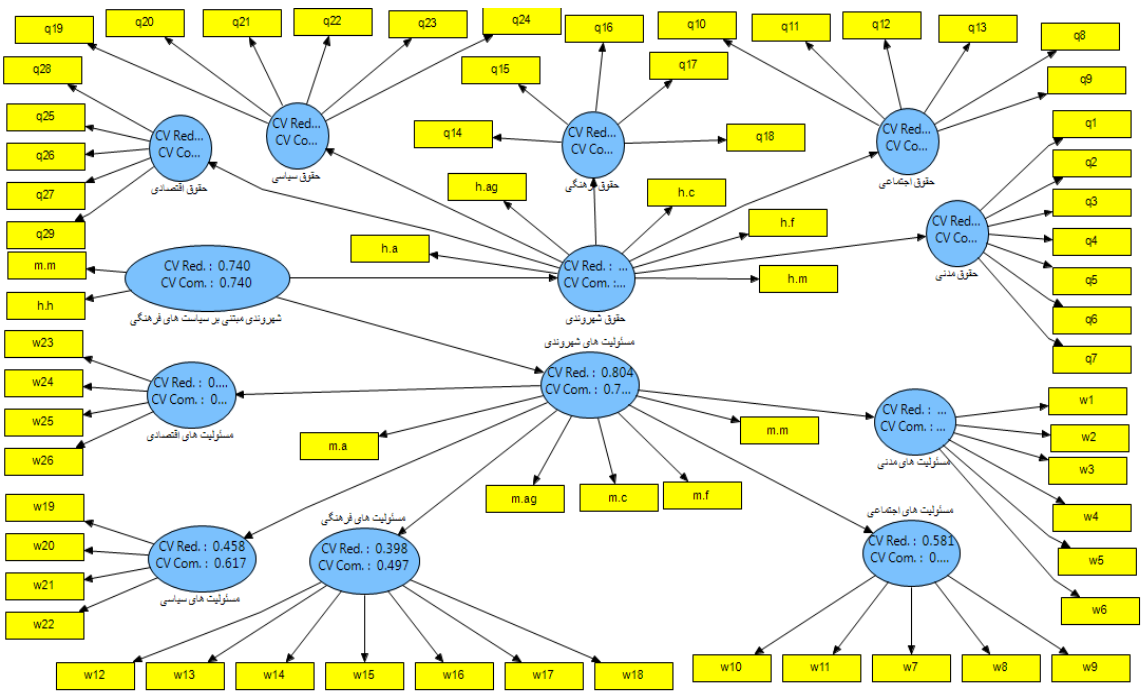
ردیف	بعد	مقدار تحلیل عاملی مرتبه سوم	نتیجه آزمون
۱	حقوق شهروندی	۰/۹۹۱	قبول
۲	مسؤولیت‌های شهروندی	۰/۹۹۱	قبول

جدول (۷): نتایج میزان اعتبار ترکیبی سازه‌ها

مؤلفه‌ها/سازه‌ها	AVE	Composite Reliability	R Square	Cronbachs Alpha	Communality	Redundancy
حقوق اجتماعی	0.6107	0.9034	0.8655	0.8708	0.6107	0.5262
حقوق اقتصادی	0.4115	۷676.0	0.6955	0.5405	0.4115	0.2753
حقوق سیاسی	0.6230	0.9082	0.8571	0.8784	0.6230	0.5316
حقوق فرهنگی	0.5013	0.8277	0.8541	0.7403	0.5013	0.4261
حقوق مدنی	0.6050	0.9106	0.8076	0.8805	0.6050	0.4883
مسؤولیت‌های اجتماعی	0.6863	0.9160	0.8675	0.8849	0.6863	0.5944
مسؤولیت‌های اقتصادی	0.5718	0.8420	0.8424	0.7495	0.5718	0.4815
مسؤولیت‌های سیاسی	0.6021	0.8569	0.7780	0.7762	0.6021	0.4665
مسؤولیت‌های فرهنگی	0.4989	0.8701	0.8187	0.8228	0.4989	0.4069
مسؤولیت‌های مدنی	0.5210	0.8618	0.8336	0.8024	0.5210	0.4340

جدول (۷) میزان اعتبار ترکیبی سازه‌ها را نشان می‌دهد و مقادیر بیش از ۰/۷ برای اعتبار ترکیبی در سازه‌ها مناسب است. از این رو؛ پایایی ترکیبی سازه‌ها در ستون دوم بالاتر از ۰/۷ است و برای همه مؤلفه‌ها قابل پذیرش است.

۲ -۴-کیفیت مدل اندازه‌گیری

شکل (۳): کیفیت مدل اندازه‌گیری

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

شکل (۳): کیفیت مدل اندازه‌گیری را نشان می‌دهد عدد مقابل (cv-Red) شاخص بررسی اعتبار حشو یا افزونگی است که کیفیت مدل ساختاری را نشان می‌دهد اعدادی که در مقابل (cv-Com) نوشته شده‌اند، شاخص بررسی اعتبار اشتراک یا روایی متقاطع را نشان می‌دهند. اعداد مثبت نشانگر کیفیت مناسب مدل هستند. از این رو؛ در شکل همه اعداد مثبت هستند. همچنین جدول نتایج آزمون بررسی اعتبار اشتراک را نمایش می‌دهد. Sso مجموع مجذورات مشاهدات برای هر بلوک متغیر پنهان را، sse مجموع مجذور خطاهای پیش‌بینی برای هر بلوک متغیر پنهان را و SSE/SSO نیز شاخص اعتبار اشتراک یا CV-COM را نشان می‌دهد. اگر شاخص وارسی اعتبار اشتراک متغیرهای پنهان مثبت باشد، مدل اندازه‌گیری کیفیت مناسب دارد. بر این اساس؛ در جدول ۴-۲۳ شاخص وارسی اعتبار اشتراک همه متغیرهای پنهان مثبت است و مدل اندازه‌گیری کیفیت مناسب دارد.

جدول (۸): نتایج کیفیت مدل اندازه‌گیری

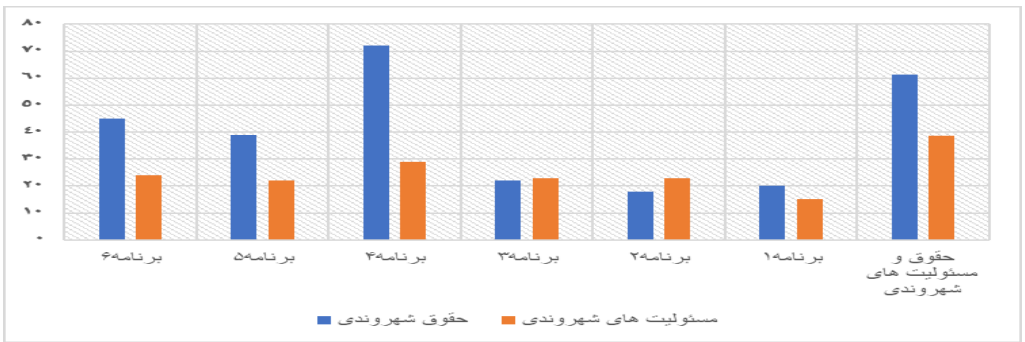
ردیف	Total	SSO	SSE	1-SSE/SSO
۱	حقوق اجتماعی	780.0000	431.4185	0.4469
۲	حقوق اقتصادی	650.0000	536.2318	0.1750
۳	حقوق سیاسی	780.0000	413.2223	0.4702
۴	حقوق شهروندی	650.0000	250.1303	0.6152
۵	حقوق فرهنگی	650.0000	464.9413	0.2847
۶	حقوق مدنی	910.0000	463.9962	0.4901
۷	شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی	260.0000	67.5820	0.7401
۸	مسؤولیت‌های اجتماعی	650.0000	213.6324	0.6713
۹	مسؤولیت‌های اقتصادی	520.0000	224.3472	0.5686
۱۰	مسؤولیت‌های سیاسی	520.0000	199.0393	0.6172
۱۱	مسؤولیت‌های شهروندی	650.0000	184.0376	0.7169
۱۲	مسؤولیت‌های فرهنگی	910.0000	457.9559	0.4968
۱۳	مسؤولیت‌های مدنی	780.0000	373.8309	0.5207

۳-توزیع فروانی ابعاد شهروندی در سیاست‌های فرهنگی کشور

جدول (۹) و نمودار (۱) نشان می‌دهد؛ توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در برنامه اول تا ششم توسعه به ترتیب بالاترین میزان فروانی عبارتند از:۱- حقوق شهروندی (۶۱/۳۶)؛ ۲- مسؤولیت‌های شهروندی (۳۸/۶۴).

جدول (۹): توزیع فروانی ابعاد شهروندی

ابعاد شهروندی	برنامه ۶	برنامه ۵	برنامه ۴	برنامه ۳	برنامه ۲	برنامه ۱	فراوانی	درصد
حقوق شهروندی	۴۵	۳۹	۷۲	۲۲	۱۸	۲۰	۲۱۶	61/36
مسؤولیت‌های شهروندی	۲۴	۲۲	۲۹	۲۳	۲۳	۱۵	۱۳۶	38/64
کل	۶۹	۶۱	۱۰۱	۴۵	۴۱	۳۵	۳۵۲	100

نمودار (۱): نمایش توزیع فروانی ابعاد شهروندی

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

نتایج

شهروندی از «مفاهیم بنیادینی» است که با رشد، توسعه و پیشرفت انسان‌ها، در جامعه بشری ظاهرشده و نقش کلیدی در شناخت و توصیف جایگاه و وضعیت انسان امروزی و هویت شهروندی او دارد. مرور ادبیات تحقیق نشان‌دهنده تحول، تکامل و تعاطی مفهوم شهروندی از ابعاد شهروندی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به شهروندی فرهنگی است که با تغییر موضع از شهروندی به‌مثابه حق به سوی شهروندی به‌مثابه تکلیف، همراه شده است.

این در حالی است که در روزمرگی‌های رو به تزاید مصرف کالاهای فرهنگی با کمترین سهم و تأثیر بر بسط و توسعه فرهنگی جامعه، شاهد ظهور روزافزون بحران‌های مختلف در اجتماعات بشری از مسائل مربوط به آلودگی‌های صوتی، شنیداری تا آلودگی‌های بصری، زیست‌محیطی؛ مسائل مربوط به بهداشت عمومی در محیط‌زیست تهدید شده به ناپایداری، ناهمدلی‌ها و حتی بی‌احترامی به مرز «دیگری» در فضاهای مشترک زندگی و انواع رفتارهای نابخردانه در مکان‌های عمومی ... هستیم. این واقعیت خود نشانه‌هایی از کژکارکردی‌های فرهنگی و فقدان آگاهی‌ها، منش‌ها و رفتارهای مناسب و شایسته شهروندی دارد. اگر شهروندی را آموختنی-اکتسابی بر اساس سیاست‌های فرهنگی دولت‌ها بدانیم؛ از این منظر می‌توانیم در عین حال درباره عملکرد دولت‌ها و موفقیت‌شان در تغییر رفتار و ایجاد کردار به قضاوت بنشینیم. درک قانون‌گذار و وجود توجه به ابعاد مختلف شهروندی در قالب حق و مسؤولیت در به ثمرنشاندن «شهروندی» در جای خود مسأله قابل تأملی است.

در این تحقیق و در پاسخ به این سؤال تحقیق که الگوی شناخت مفهوم شهروندی مبتنی بر دوگانه حق و مسؤولیت **در سیاست‌های فرهنگی از چه ابعاد؛ مؤلفه‌ها و شاخص‌های برخوردار است؟** نتایج تحلیل محتوای متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری و برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و سیاست‌های ابلاغی این برنامه‌ها نشان می‌دهد؛ **الگوی شناخت مفهوم شهروندی** بر سیاست‌های فرهنگی از ۲ بعد حقوق شهروندی و مسؤولیت‌های شهروندی تشکیل یافته است. همچنین، مؤلفه‌های دوگانه این الگو عبارتند از: ۱-حقوق مدنی ۲-حقوق اجتماعی ۳-حقوق فرهنگی ۴-حقوق سیاسی ۵- حقوق اقتصادی ۶-مسؤولیت‌های مدنی ۷-مسؤولیت‌های اجتماعی ۸-مسؤولیت‌های فرهنگی ۹-مسؤولیت‌های سیاسی و ۱۰- مسؤولیت‌های اقتصادی. به علاوه این الگو دارای ۵۵ شاخص است.

نتایج آزمون تی، تحلیل عاملی و کیفیت مدل اندازه‌گیری الگوی مفهوم شهروندی مبتنی بر دوگانه حق و مسئولیت در سیاست‌های فرهنگی را تأیید می‌کند. نتایج مدل ابزار اندازه‌گیری نشان داد که مقدار آماره تی به دست آمده برای اکثریت بارهای عاملی بالاتر از ۲/۵۸ می‌باشد پس با احتمال ۰/۹۹ مقادیر آزمون تی اکثریت عامل‌ها معنادار می‌باشد. مقدار آماره t برای شاخص حفظ و حمایت از حقوق مادی و معنوی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان نیز مقدار ۳۸۵ /۲ است؛ که این شاخص‌ها نیز در سطح ۹۵ درصد معنادار هست.

نتایج آزمون تحلیل عاملی مرتبه اول مدل اندازه‌گیری در خصوص ۲۶ شاخص بعد حقوق شهروندی بالاتر از مقدار ۰/۴ است که موردقبول می‌باشد اما در ۳ شاخص پاسداری از حریم و قداست خانواده ۰/۳۴۳، حمایت از کار به‌عنوان منشأ مالکیت ۰/۳۹۹ و حفظ و حمایت از حقوق مادی و معنوی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان ۰/۲۸۴ پایین‌تر از ۰/۴ و غیرقابل قبول است. **نتایج** آزمون تحلیل عاملی مرتبه اول مدل اندازه‌گیری در خصوص ۲۵ شاخص بعد مسؤولیت‌های شهروندی بالاتر از مقدار ۰/۴ است که موردقبول می‌باشد اما در خصوص شاخص ترویج و اجرای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر ۰/۳۶۹ پایین‌تر از ۰/۴ است و غیرقابل قبول می‌باشد. **نتایج** آزمون تحلیل عاملی مرتبه دوم مدل اندازه‌گیری در مور حقوق مدنی ۰/۸۹۴، حقوق اجتماعی ۰/۹۲۸، حقوق فرهنگی ۰/۹۲۰، حقوق سیاسی ۰/۹۲۴، حقوق اقتصادی ۰/۵۵۴، مسؤولیت‌های مدنی ۰/۹۱۱، مسؤولیت‌های اجتماعی ۰/۹۳۱، مسؤولیت‌های فرهنگی ۰/۸۹۵، مسؤولیت‌های سیاسی ۰/۸۷۳، مسؤولیت‌های اقتصادی ۰/۹۱۷ می‌باشد که در همه مؤلفه‌ها نتایج موردقبول است. **نتایج** آزمون تحلیل عاملی مرتبه سوم مدل اندازه‌گیری در مورد حقوق شهروندی ۰/۹۹۱ و مسؤولیت‌های شهروندی ۰/۹۹۱ است که موردقبول است. به لحاظ برازش بار عاملی مدل اندازه‌گیری با توجه به بار عاملی هر متغیر نسبت به متغیر پنهان خود؛ تمامی شاخص‌ها، بار عاملی بیشتری با متغیر پنهان مربوط به خود دارند که این امر نشان از برازش مناسب مدل اندازه‌گیری شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی دارد. به لحاظ اعتبار ترکیبی در سازه‌های مدل؛ اعتبار ترکیبی سازه‌ها بالاتر از ۰/۷ است و برای همه مؤلفه‌ها قابل پذیرش است. درنهایت به لحاظ کیفیت مدل اندازه‌گیری نیز وارسی اعتبار اشتراک متغیرهای پنهان مثبت می‌باشد، مدل اندازه‌گیری کیفیت مناسب دارد. مبتنی بر این مدل می‌توان درباره نتایج توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در هر یک از قلمروهای قابل بررسی مانند فضاهای تقنینی – سیاستی، یا در قلمرو برنامه‌ها، اقدامات و عملکردهای مدیریتی به قضاوت درباره فضای ذهنی مستتر در پس تصمیمات، اقدام‌ها و نتایج آن پرداخت.

در اینجا یکی از مهمترین یافته‌ها این بود که نتایج توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در برنامه اول تا ششم توسعه حکایت از بالاتر بودن میزان فراوانی حقوق ۶۱/۳۶ درصد نسبت به بعد مسؤولیت‌های شهروندی

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

با مقدار ۳۸/۶۴ درصد دارد. این بدان معناست «که در خطوط راهنمای کلی و سیاست‌های فرهنگی جاری که بناست سکان‌دار تغییرات آتی در عرصه شهروندی و کنش شهروندانِ جامعه باشد، این دولت‌ها هستند که نقش مهم‌تری بَه لحاظ تأمین حقوق شهروندی دارند. این رویکرد تبعات بسیاری برای جامعه داشته و خواهد داشت؛ زیرا کمتر به ضرورتِ کنش گریِ مسئولانه و آگاهانه شهروندان و پاسخگوییِ آنان توجه می‌کند».

منابع

۱. احمدی، طباطبایی، محمدرضا (۱۳۸۸)، حقوق شهروندی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه خط اول، سال سوم، شماره ۸، صص ۳-۱۸
۲. انصاری، اسماعیل (۱۳۹۰) حقوق شهروندی (مجموعه مقالات)، نشر معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی
۳. افروغ عماد ۱۳۷۹ فرهنگ شناسی و حقوق فرهنگی تهران نشر فرهنگ و دانش
۴. آقابخشی، علی. (۱۳۷۶)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
۵. ارمکی، تقی و نوح منوری (۱۳۸۹)، «ارائه مدلی برای تحلیل محتوای سیاست‌های فرهنگی»، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۲۰
۶. اشتریان، کیومرث (۱۳۹۰)، سیاست‌گذاری فرهنگی، انتشارات جامعه شناسان.
۷. بیرانوند، رضا (۱۳۹۸) «بررسی میزان رعایت حقوق متهم در کلانتریهای انتظامی و ارائه الگوی مناسب جهت ارتقاء آن»، طرح تحقیقاتی، پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی
۸. تقی لو (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان «تنوع قومی، سیاست چندفرهنگی و الگوی شهروندی: بررسی موردی ایران معاصر»
۹. جلائی پور، حمیدرضا. (۱۳۹۲). جامعه‌شناسی ایران؛ جامعه کژمدرن. تهران: نشر علم.
۱۰. حمییم، سلیمان (۱۳۸۸). فرهنگ معاصرفارسی-انگلیسی، نشر فرهنگ معاصر
۱۱. رضایی پور، آرزو (۱۳۸۵) حقوق شهروندی، تهران، نشر آریان.
۱۲. رفیعی، حسن؛ مدنی، سعید؛ وامقی، مروئه (۱۳۸۷). مشکلات اجتماعی در اولویت ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۹ شماره ۱ و ۲
۱۳. ره پیک، حسن (۱۳۸۸). حقوق مسئولیت مدنی جبران‌ها، تهران، انتشارات خرسندی، چاپ چهارم.
۱۴. شیانی، ملیحه، صدیقی، فاطمه (۱۳۹۳). نگرش به انگارهٔ هنجاریین شهروندی "شهروند خوب". مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۱۵، شماره ۱٤
۱۵. شیانی، ملیحه (۱۳۸۲). وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران نامهٔ. پایان دوره دکتری، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.
۱۶. صداقت قاسم علی (۱۳۸۹) ویژگی‌های فقه اهل‌بیت و نقش آن در حمایت از حقوق شهروندی معرفت سال نوزدهم شماره ۱۵۴ صص ۱۴-۳۰
۱۷. طالبی، محمدحسین (۱۳۹۲) واکاوی مفهوم حق به‌مثابه موضوع دانش فلسفه حقریال روش‌شناسی علوم انسانی، سال نوزدهم، شماره ۷۴-۷۵، صص ۱۷۵-۱۹۳
۱۸. احمدی طباطبایی، سید محمدرضا (۱۳۸۸)، شهروندی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رهیافت انقلاب اسلامی، شماره ۸۸
۱۹. عبدالهی، قدسیه (۱۳۹۳) بررسی میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه یزد از حقوق و وظایف شهروندی، دانشگاه تهران دانشکده علوم اجتماعی
۲۰. عسکریان، م (۱۳۸۵) جایگاه فرهنگ‌های قومی در تربیت شهروند، فصلنامه نوآوری‌های آموزش، شماره ۱۷
۲۱. غفاری، غلام رضا؛ حبیب پور گتابی، کرم (۱۳۹۳). سیاست اجتماعی: بنیان‌های مفهومی و نظری. تهران: دانشگاه تهران.
۲۲. غیاثوند، احمد (۱۳۹۰). «گرایش به شهروندی سیاسی و عوامل مؤثر بر آن». رساله دکتری. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
۲۳. فالکس، کیث. (۱۳۸۱)، شهروندی. ترجمه: محمدتقی دلفروز. تهران، کیمیا.
۲۴. فتحی، سروش و ثابتی مریم (۱۳۹۱). توسعه ساختار سازمانی و گسترش فرهنگ شهروندی. فصلنامه مطالعات شهری.
۲۵. قوام عبدالعلی ۱۳۸۳ جهانی شدن و جهان سوم، روند جهانی شدن و واقعیت جوامع در حال توسعه در نظام بین‌الملل تهران دفتر سیاسی و بین‌المللی
۲۶. کاستلز، استیفان؛ دیویدسون، آلیستر (۱۳۸۲). مهاجرت و شهروندی: جهانی شدن و سیاست تعلیق (مترجم: فرامرز تق لو). توران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۷. کاظم پور، لقمان (۱۳۹۱) تأثیر جهانی شدن بر مفهوم شهروندی، دانشگاه تهران دانشکده علوم اجتماعی
۲۸. لیپست، مارتین (۱۳۸۳)، دایره المعارف دموکراسی (جلد دوم؛ مترجم: کامران فانی، نورالله مرادی). چاپ و انتشارات وزارت خارجه.
۲۹. مقیمی زنجانی، شروین (۱۳۹۷)، زایش ایده شهروندی در ایران معاصر از منظر فلسفه سیاسی، فصلنامه علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم.
۳۰. محسنی تبریزی، علیرضا و مجتبی صداقتی فرد (۱۳۹۰)، «پژوهشی درباره بی‌تفاوتی اجتماعی در ایران». جامعه‌شناسی کاربردی. سال ۲۲. شمارهٔ ۳.
۳۱. موسوی، میرطاهر (۱۳۹۱). درآمدی بر مشارکت اجتماعی. تهران: جامعه شناسان.
۳۲. مشبکی، اصغر؛ خادمی، علی‌اکبر (۱۳۸۷). بررسی آسیب شناسانه، سیاست‌ها و سیاست‌گذاری‌های فرهنگی ایران بعد از انقلاب اسلامی»، نامه پژوهش فرهنگی، شماره ۱۴، زمستان، صص ۱۷۸-۱۳۳
۳۳. یزدان پناه، لیال (۱۳۸۶). موانع مشارکت اجتماعی شهروندان تهرانی. فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۲۶.
۳۴. یوسفی، علی و مژگان عظیمی هاشمی (۱۳۸۷). «احساس شهروندی در مراکز استان‌های ایران» مجله جامعه‌شناسی ایران. سال ۹. شمارهٔ ۳ و ۴.
35. Favoreu, Louis et les autres, Droits des libertés fondamentales,Dalloz, 3e édition, Paris,2005, p. 249
36. Isin.F.E & Wood.P.K(1999)"Citizenship & Identity,"Sage Publication, in association with theory culture & society series
37. Gentilli, V. (2007). Reflection On The Right To Information Based OnCitizenship Theories, Brazilian Journalism Research, Volume 3, Number 1, PP 82-91.
38. Hahn.R A & Truman.BR & Williams(2018), Civil rights as determinants of public health and racial and ethnic health equity: Health care, education, employment, and housing in the United State
39. Leydet, D. (2011). Citizenship. In Stanford Encyclopedia of Philosophy, Available at: https://plato.stanford.edu/entries/citizenship/, Mon Aug 1,2011
40. Jung Wang,li (2013)Towards cultural citizenship? Cultural rights and cultural policy in Taiwan.,jornal citizenship studes. Volume 17Juris 9(2): 125-137.
41. Mark J. Smith and Piya Pangsapa , (2008). Breaking new ground, how environmental responsibility Publication Date: 15
42. Olfild,A. (1990).CITIZENSHIP and capability?Amartya sens capabilities and the modern world.Londen:Routledge
43. Powell martin. 2009.A Welfare state without citizens,forms_ Giannini Reserc,volume X.PP355-375. Gentilli, V. (2007). Reflection On The Right To Information Based OnCitizenship Theories, Brazilian Journalism Research, Volume 3, Number 1, PP 82-91.
44. Smith,M. (1998). Laclau and mouffe:The radical democratic imaginary. London:Rotledge.
45. T Eggers, C Grages) 2019 (,Self-Responsibility of the "Active Social Citizen": Different Types of the Policy Concept of "Active, Universitaty of Hamburg, Hamburg, Germany, Vol.63,pp 43-64.
46. Tsalikii ،Liza. (2007), the constracture 0f European adentity and constracture through cultural policy, European studies.
47. Turner Bryan, (1999). Citizenship (critical concepts) New York: Routledge-Barbalet J M (1988). Citizenship, university of Minnesota press.
48. Williams, Raymand(1962). The long Revolotion.chatto&windus.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]